

Сергій Харитонов

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8947-8734>
kharitonovs@ukr.net

УДК 344.13

ЗМІЦНЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. Оборона України, захист її суверенітету, недоторканності та територіальної цілісності від агресивних посягань, забезпечення державної безпеки є справою держави, суспільства та всього народу України, що знайшло чітке закріплення у статтях 17, 65 Конституції України. Ця діяльність держави та суспільства загалом є правом усіх суб'єктів суспільного буття і кожного з них окремо, якому одночасно відповідає їх конституційний обов'язок. Цей обов'язок доцільно поділити на загальний – держави, суспільства і кожного громадянина України та спеціальний, який притаманний окремим суб'єктам, а саме: Збройним Силам України (ЗСУ), Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України, Державній спеціальній службі транспорту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України та іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України. У сутності й взаємодії ці суб'єкти становлять воєнну організацію України.

Для забезпечення належного функціонування воєнної організації та виконання завдань, які ставляться перед нею, держава створює фундаментальну нормативно-правову базу, що визначає спеціальний правовий режим, щодо прав та обов'язків структурних одиниць цієї організації. Основою правового режиму є військова дисципліна та військовий правопорядок.

Цей правовий режим реалізується через систему відповідних засобів: організаційних, економічних, правових. Серед останніх засоби кримінально-правового регулювання суспільних відносин у сфері кримінальної відповідальності за військові злочини, що мають загальнопревентивний (спеціальнопревентивний), виховний та каральний характер, відіграють суттєве значення. Саме кримінально-правова охорона суспільних відносин у сфері несення військової служби сприяє існуванню належної військової дисципліни та правопорядку у військових підрозділах, що слугує необхідним підґрунтям для забезпечення боєздатності цих підрозділів і загалом утворюють стан обороноздатності та захищеності держави. У сучасних умовах, коли Україна перебуває, по суті, у стані збройного конфлікту, це значною

мірою впливає на стан злочинності в різноманітних сферах життєдіяльності держави, зокрема й у ЗСУ та інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства. Статистичні дані Генеральної прокуратури України свідчать, що останнім часом, починаючи з 2014 р., спостерігаються тенденції зростання кількості злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), що, безперечно, негативно впливає на забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, здатності воєнної організації України адекватно реагувати на будь-які акти ворожих дій із боку інших держав. Злочини проти порядку несення військової служби мають питому вагу в масиві всієї злочинності в Україні. Зрозуміло: якщо не вживати заходів, здатних суттєво вплинути на військову злочинність для стабілізації ситуації у сфері військового правопорядку та військової дисципліни, це створить серйозну загрозу для національної безпеки України.

Мета статті – запропонувати внесення належних змін до змісту деяких статей чинного Кримінального кодексу України, які встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів.

Ключові слова: воєнна організація; воєнна безпека; військовий злочин; непокора; істотна шкода; тяжкі наслідки.

Суспільну небезпечність військових злочинів слід визначати із застосуванням категорії більш високого рівня узагальнення, зокрема, таких як воєнна безпека держави, що складається з: а) стану боєздатності Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань, створених відповідно до закону; б) здатності підрозділів воєнної організації України своєчасно виконувати завдання, які поставлені перед ними державою; в) стану захищеності держави від можливої воєнної агресії¹. Будь-який із військових злочинів завжди посягає на специфічний різновид військового правопорядку в воєнній організації держави (порядок підлеглості та військової честі, порядок перебування на військовій службі, порядок здійснення своїх повноважень військовими службовими особами тощо), підриває боєздатність військових підрозділів, завдає їм істотної шкоди і, в кінцевому підсумку, негативним чином впливає на воєнну безпеку держави.

Відомо, що армія завжди є найважливішою організацією кожної держави, оскільки лише вона здатна уможливити існування всіх цивільних інститутів². Підтримання на належному рівні воєнної безпеки держави є обов'язковою умовою існування самої держави, громадського суспільства та всіх його інститутів. В умовах перебування держави в стані воєнного конфлікту діяльність усіх її інститутів повинна бути спрямована на швидше та професійне вирішення проблем безпеки держави.

¹ С Харитонов, 'Суспільна небезпечність як ознака військових злочинів' (2016) 3 Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 37–41.

² А Кудашкин, *Военная служба в Российской Федерации: теория и практика правового регулирования* (Юрид центр Пресс 2003) 127.

Сергій Харитонов

Останні дослідження проблем кримінальної відповідальності за злочини проти порядку несення військової служби (військові злочини)³, аналіз судової практики дає підстави стверджувати про певну недосконалість окремих положень чинного законодавства, що суттєво впливає на забезпечення належної військової дисципліни та правопорядку в підрозділах воєнної організації України, і ці недоліки повинні бути усунуті в новій редакції Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка зараз розробляється.

Технічна недосконалість права, як застерігав відомий німецький правознавець XIX ст. Р. фон Єринг, не є лише частковою її недосконалістю, не виступає зневагою лише окремої сторони права. Технічна недосконалість закону є недосконалістю всього права, є тим недоліком, що гальмує право й заважає йому здійснювати всі його цілі та завдання⁴. Законодавець повинен прагнути до найбільшої гармонізації правових норм взагалі та кримінально-правових зокрема, це сприяє однаковому тлумаченню і правозастосуванню.

Незважаючи на те, що кримінально-правові норми, що вміщені у розділі XIX Особливої частини КК України, здебільшого викладені точно, повно та доступно для розуміння, що має важливе значення для правильної кваліфікації злочинів, визначення характеру і ступеню їх суспільної небезпечності, призначення пропорційного покарання, поряд із цим деякі з них потребують окремих уточнень. Загальновідомо, що диспозиції статей військових злочинів є бланкетними (відсилають до Військових Статутів та інших нормативно-правових актів, що регулюють порядок несення спеціальних видів військової служби), тому зазначені норми повинні перебувати у стані кореляції та логічної узгодженості. При цьому правоохоронні органи та суд, притягуючи військовослужбовця до кримінальної відповідальності за той чи інший військовий злочин, повинні ретельно дослідити не лише всі елементи складу цього злочину, а й довести порушення норм військового законодавства, приділяючи особливу увагу суб'єктивному ставленню військовослужбовця до його порушення (обізнаність у приписах Військових Статутів та інших нормативно-правових актів, усвідомленість порушення цих приписів тощо).

Додержання військової дисципліни та правопорядку – обов'язок усіх суб'єктів воєнної організації України, як підлеглих, так і начальників. Слід звернути особливу увагу на положення Статуту внутрішньої служ-

www.pravoua.com.ua

³ С Харитонов, *Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України* (Право 2018); С Харитонов, 'Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації' (автореф дис д-ра юрид наук, 2019).

⁴ Р Иеринг, *Избранные труды*, т 2 (Юрид центр Пресс 2006) 332.

би ЗСУ⁵, які зобов'язують беззастережно виконувати накази командирів (начальників).

Ця норма екстраполюється на ст. 402 КК України⁶, об'єктивна стороною якої передбачає дві протиправні альтернативні дії: відкрита відмова виконати наказ начальника; інше умисне невиконання наказу. З огляду на положення Конституції України та ст. 41 КК України – не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження. Стаття 402 КК України не містить підстав, згідно з якими має право відмовитися від виконання наказу командира (начальника), хоча в ст. 41 обставиною, що виключає злочинність діяння, є виконання законного наказу, тобто такого, який відданий відповідною особою у належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина. З огляду на це наказ вважається законним, коли він відповідає трьом ознакам: 1) відданий особою в межах її повноважень; 2) відданий у належному порядку; 3) не суперечить чинному законодавству та не пов'язаний із порушенням конституційних прав та свобод людини й громадянина. Вбачається, що в диспозиції ст. 402 КК України необхідне уточнення щодо законності наказу.

Законодавцю слід удосконалити редакцію ч. 1 ст. 402: “Непогора, тобто відкрита відмова виконати *законний* наказ начальника, а також інше умисне невиконання *законного* наказу”.

Така побудова норми кримінального закону обмежує його застосування у випадках, коли підлеглий на законних підставах відмовляється виконувати наказ начальника, навіть у тих випадках, коли цей наказ не містить ознаки “явно (вочевидь для всіх) злочинного”. Крім цього, положення зазначеної вище статті повинні містити заохочувальну норму.

З огляду на викладене вище, на нашу думку, у ролі *delega ferende* слід запропонувати зміни в ст. 402 КК України шляхом додавання ч. 5 і викласти її в такій редакції:

“5. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати злочинний наказ або розпорядження.”

А також доповнити примітку до ст. 402 таким чином: “Наказ начальника є законним, якщо він відданий відповідною особою в межах своєї компетенції та у належному порядку, відповідає чинному законодавству

⁵ Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14>> (дата звернення: 20.01.2020).

⁶ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> (дата звернення: 20.01.2020).

та не пов'язаний із порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина”.

Піддавши аналізу законодавче визначення суспільно небезпечних наслідків у статтях Особливої частини КК України, які виступають конститутивними або кваліфікуючими ознаками військових злочинів, можна зробити висновок, що їхня основна маса сконструйована з використанням оціночної лексики (наприклад, *істотна шкода* – чотири склади злочинів, *тяжкі наслідки* – 16 складів злочинів), зміст яких уточнюється і конкретизується слідчим, прокурором, судом з урахуванням (і на підставі) конкретних обставин вчиненого. В ідеалі ж наслідки, звісно, повинні бути наскрізним поняттям у КК України, інакше кажучи, таким, що використовується неодноразово й має одне й те саме значення. Однакові за своїм змістом наслідки потрібно тлумачити однаковим чином (в однаковий спосіб) для будь-якого складу злочину. Оперування нормою, що містить у собі оціночні поняття, взагалі викликає на практиці неабиякі складнощі, тому що зміст і обсяг указаних понять унаслідок оціночно-пізнавальної діяльності суб'єкта, який застосовує норму права, розкриваються тільки стосовно конкретного випадку⁷. Наявність зазначених понять у кримінальному праві, а також їх логіко-юридичну природу нерідко пояснюють потребою надання закону більшої повноти, динамічності та гнучкості, з тим, щоб кримінальний закон міг враховувати все різноманіття явищ у їхній динаміці та розвитку⁸. Як слушно зазначив М. Панов, головними обставинами, що визначають логіко-гносеологічні особливості в оціночних поняттях і їхня необхідність у кримінальному праві, є множинність, складність і невизначеність явищ (об'єктів, чинників) об'єктивного світу, які ці поняття відображають⁹.

Як приклад недосконалості чинного КК України проаналізуємо змістовне наповнення понять “істотна шкода” та “тяжкі наслідки” (слід згадати, що ці наслідки притаманні й іншим складам злочинів) у двох розділах Особливої частини КК України: XVII (“Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг”) та XIX (“Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)”).

Законодавче визначення зазначених наслідків передбачено в примітках до статей 364 та 425 КК України, проте їхній зміст відрізняються як у матеріальному, так і нематеріальному вигляді.

⁷ Я Брайнин, *Уголовный закон и его применение* (Юрид лит 1967) 63–4.

⁸ М Ковалев, ‘Оптимальное соотношение формального и оценочного в уголовном законе’ (1973) 11 Советское государство и право 68–74; Е Фролов и В Питецкий, ‘Гарантии законности и оценочные понятия в уголовном праве’ (1979) 6 Советское государство и право 87–91.

⁹ Н Панов, ‘Оценочные понятия и их применение в уголовном праве’ (1976) 7 Проблемы социалистической законности 99–106.

Примітка до ст. 364 (після змін, внесених у КК України Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв’язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України”¹⁰): “Істотною шкодою у статтях 364, 364¹, 365, 365², 367 вважається така шкода, яка в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; тяжкими наслідками у статтях 364–367 вважаються такі наслідки, які у 250 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян”.

Примітка до ст. 425: “У статтях 425 та 426 цього Кодексу істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка у 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян”.

Як бачимо, законодавець, внівши зміни у примітку до ст. 364 КК України, шляхом виключення сполучника “якщо”, загнав правоохоронні органи й суди, так би мовити, у безвихідь: адже неможливо нематеріальну шкоду визнавати ознакою істотної шкоди й тяжких наслідків у службових злочинах. Окрім того, у зв’язку з так званою “чехардою”, що виникла після виключення із КК України статей 423 та 424 (Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції”¹¹) і з подальшою появою ст. 426¹ КК України¹², законодавець забув внести відповідні зміни у примітку до ст. 425 КК України відносно трактування “істотної шкоди” та “тяжких наслідків” при перевищенні військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426¹ КК України). Інакше кажучи, ст. 426¹ взагалі “випала” з примітки до ст. 425, що є неприпустимим.

Завдяки таким законодавчим “піруетам” маємо в наявності суттєвий дисбаланс у трактуванні таких оціночних понять, як “істотна шкода” і “тяжкі наслідки” у розділах XVII та XIX Особливої частини КК України. У статтях 364, 364¹, 365, 365², 367 КК України за відсутності сполучника “якщо” у пунктах 3 й 4 примітки до ст. 364 КК України буквально тлу-

¹⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв’язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 13 травня 2014 року № 1261-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 28. Ст. 937.

¹¹ Про внесення змін до Кримінального та Кримінально процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21 лютого 2014 р. № 746-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 12. Ст. 188.

¹² Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень: Закон України від 7 квітня 2015 р. № 290-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 26. Ст. 217.

мачення закону дає змогу зробити висновок, що йдеться лише про матеріальну шкоду. Водночас у статтях 425 та 426 КК України, згідно з п. 2 примітки до ст. 425 КК України (яка містить сполучник “якщо”), “істотна шкода” та “тяжкі наслідки” не обмежуються лише матеріальною шкодою. Перевищення військовою службовою особою влади та службових повноважень (ст. 426¹ КК України) взагалі фактично потребує використання аналогії, хоча ч. 4 ст. 3 КК України забороняє застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією. Ця суттєва помилка законодавця потребує найшвидшого усунення.

Окрім того, слід усунути суттєві розбіжності (“привести до єдиного знаменника”) щодо кількісного показника матеріальної шкоди в так званих загальнокримінальних службових злочинах і військових службових злочинах.

Доречно згадати правову позицію суддів Верховного Суду України (далі – ВСУ), що знайшла своє відбиття у постанові судової палати у кримінальних справах ВСУ від 27 жовтня 2016 р.¹³, яка містить окрему думку судді з приводу зазначених вище питань. Якщо сконцентруватися на головному, підкреслимо, що ВСУ вважає, що поняття “істотна шкода” й “тяжкі наслідки” стосуються не лише матеріальної, а й нематеріальної шкоди. Проте аргументація позиції ВСУ, як вбачається, є не зовсім переконливою. Основним аргументом є те, що немайна шкода може бути врахована, коли за своїм характером вона піддається грошовій оцінці та відповідно до такої оцінки повинна досягти встановленого в примітці до ст. 364 КК України розміру. У цій окремій думці суддя ВСУ наголошує, що неможливо розглядати примітку до ст. 364 КК України у відриві від диспозиції цієї статті, яка не зазнала змін, що в остаточному підсумку призведе до безпідставної декриміналізації значної кількості діянь. Як у першому, так і в другому випадку судді ВСУ закликали до необхідності розширеного тлумачення кримінального закону, з огляду на здоровий глузд, а не з законодавчо формалізованих приписів, що порушує принципи системи кримінального права. Безперечно, здоровий глузд необхідний правозастосовним органам, проте йдеться про запозичення органами виконавчої влади законодавчих функцій.

Ще одне питання, яке потребує законодавчих доробок, пов’язане з проблемою уніфікації тотожних термінів розділу XIX КК України. При формулюванні кваліфікуючої ознаки деяких складів військових злочинів, настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті особи (осіб) законодавець використовує різні формулювання такого наслідку: смерть

¹³ Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 жовтня 2016 р. № 5-99кч16 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62692636#>> (дата звернення: 20.01.2020).

потерпілого (ч. 2 ст. 414); загибель потерпілого (ч. 1 ст. 415); загибель кількох осіб (ч. 2 ст. 415); загибель людей (ч. 2 ст. 411; ч. 2 ст. 412; ст. 417).

Із семантичної точки зору термін “смерть” і “загибель” є синонімами. Український тлумачний словник наводить такі дефініції цих понять: загибель – втрата життя, смерть, як правило, передчасна, припинення існування¹⁴, смерть – припинення життєдіяльності організму та його загибель¹⁵. Поняття “кількох осіб” і “людей” також у цьому розумінні означає одні й ті самі наслідки – смерть двох чи більше осіб. Як видається, наслідки, які пов’язані зі смертю індивіда, варто викласти одноманітно: “смерть потерпілого” і “смерть кількох осіб”.

З огляду на викладене вище, автор пропонує внести такі зміни до чинного КК України:

“Стаття 411. Умисне знищення або пошкодження військового майна

2. Ті самі діяння, вчинені шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, або якщо вони спричинили смерть потерпілого чи інші тяжкі наслідки, –”

“Стаття 412. Необережне знищення або пошкодження військового майна

2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили смерть кількох осіб чи інші тяжкі наслідки, –”

“Стаття 414. Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення

3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, що спричинило смерть кількох осіб чи інші тяжкі наслідки, –”

“Стаття 415. Порушення правил водіння або експлуатації машин

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, що спричинило смерть кількох осіб, –”

“Стаття 417. Порушення правил кораблеводіння

Порушення правил кораблеводіння, що спричинили смерть потерпілого, загибель корабля чи інші тяжкі наслідки, –”

Ще одне питання, яке потребує виваженого рішення, стосується суб’єктного наповнення військових підрозділів воєнної організації України під час дії особливого періоду або воєнного стану на території держави. У цей період держава повинна максимально мобілізувати всі свої ресурси для підтримання обороноздатності.

Правовою підставою введення воєнного стану в Україні є Конституція України¹⁶, Закон України “Про правовий режим воєнного стану”¹⁷

¹⁴ Український тлумачний словник (тезаурус): 250 000 слів (Бусел В уклад і голов ред, Перун 2016) 364.

¹⁵ Там само 1351.

¹⁶ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 20.01.2020).

¹⁷ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>> (дата звернення: 20.01.2020).

Сергій Харитонов

й Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України¹⁸. Підставою оголошення особливого періоду в Україні теж є Конституція України й закони України “Про оборону України”¹⁹ і “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”²⁰.

Важливу роль у забезпеченні обороноздатності держави відіграє поповнення структурних підрозділів воєнної організації особами, які професійно володіють навичками застосування вогнепальної зброї.

Аналізуючи чинне законодавство України, а саме закони України “Про Національну поліцію”²¹ та “Про Національну гвардію України”²², можна зробити висновок, що діяльність (права та обов’язки) працівників Національної поліції України й військовослужбовців Національної гвардії України багато в чому схожі. Зокрема, цим категоріям осіб закон дає право застосувати вогнепальну зброю при наявності відповідних підстав (ст. 46 Закону України “Про Національну поліцію” та ст. 18 Закону України “Про Національну гвардію України”). Як поліцейські, так і особовий склад Національної гвардії України не лише має право, а навіть зобов’язаний, виконуючи свій професійний обов’язок, застосувати вогнепальну зброю, а це презюмує наявність у цих категорій осіб відповідної професійної підготовки.

Проте, на відміну від особового складу Національної гвардії України, поліцейські не є військовослужбовцями, на них не поширюється дія військових статутів та інших нормативно-правових актів, які регулюють життєдіяльність військових підрозділів. Зрозуміло, що коли йдеться про мирний період часу, воєнна організація держави здатна виконувати завдання із підтримання обороноздатності України, інша справа – особливий період і воєнний стан.

У разі оголошення особливого періоду або введення воєнного стану існує нагальна потреба не лише суттєво обмежувати права та свободи громадян, як потребують зазначені вище нормативно-правові акти, а й залучати до оборони України якомога більше людей, здатних професійно володіти зброєю та використовувати її для відбиття збройної агресії. Ця категорія осіб повинна підпорядковуватися Верховному Головнокомандувачу ЗСУ й Голові Ради національної безпеки і оборони

www.pravoua.com.ua

¹⁸ Про правовий режим воєнного стану (н 17).

¹⁹ Про оборону України: в редакції Закону України від 5 жовтня 2000 р. № 2020-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 49. Ст. 420.

²⁰ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: в редакції Закону від 2 березня 2005 р. № 2435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 16. Ст. 255.

²¹ Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>> (дата звернення: 20.01.2020).

²² Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>> (дата звернення: 20.01.2020).

України – Президенту України. По-перше, це необхідно для того, щоб дії різних підрозділів, що виконують свої завдання у безпосередньому зіткненні з ворогом, були узгоджені й не призводили до зайвих жертв, по-друге, така системна підпорядкованість за вертикаллю надає можливість для більш ефективного виконання бойових завдань. Адже після набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях чи введення особливого періоду на території України всі громадяни, які вміють професійно поводитися зі зброєю, повинні виконувати свій конституційний обов’язок із захисту Вітчизни. Тому, вбачається, при настанні зазначених вище періодів (особливий період, воєнний час) працівники Національної поліції України повинні набувати статусу військовослужбовця зі всіма, притаманними останнім правам та обов’язкам. На цю категорію осіб слід розповсюдити дії військових статутів, а у випадку вчинення ними злочинів, що посягають на нормальну діяльність воєнної організації держави, їх суспільно небезпечна діяльність повинна кваліфікуватися за статтями розділу XIX Особливої частини КК України. Окрім цього, в складний для держави час необхідне залучення людського резерву для обслуговування потреб воєнної організації – працівників залізничного, повітряного та авіатранспорту. Вбачається, що ця категорія осіб згідно з Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затвердженого Верховною Радою України, також повинна набувати статусу військовослужбовця із розповсюдженням на них юридичної сили військових статутів та положень КК України.

Пропонуємо як *“de lege ferenda”* законодавцеві внести до Закону України “Про національну поліцію” таке положення:

“У разі введення на території України воєнного стану або оголошення особливого періоду поліцейські набувають статусу військовослужбовців, у тому числі і з питань кримінальної відповідальності за вчинені злочини”.

Це, зі свого боку, потребує доповнення суб’єктного складу військових злочинів, що передбачено в частинах 1 та 2 ст. 401 КК України, які необхідно викласти в такій редакції:

“Стаття 401. Поняття військового злочину

1. Військовими злочинами визнаються передбачені цим розділом суспільно небезпечні діяння, що посягають на нормальну діяльність воєнної організації України, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов’язаними й резервістами під час проходження зборів.

2. За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Держав-

Сергій Харитонов

ної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України й поліцейські, під час введення на території України воєнного стану або оголошення особливого періоду, а також інші особи, визначені законом.”

Вбачається, що запропоновані зміни в чинний КК України та Закон України “Про Національну поліцію” сприяють підвищенню обороноздатності нашої держави.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Brajnin Ja, *Ugolovnyj zakon i ego primenenie [Criminal Law and Its Application]* (Jurid lit 1967) (in Russian).
2. Iering R, *Izbrannye trudy [Selected Works], t 2* (Jurid centr Press 2006) (in Russian).
3. Kharytonov S, *Kryminalna vidpovidalnist za viiskovi zlochyny za kryminalnym pravom Ukrainy [Criminal Liability for Military Crimes under Criminal Law of Ukraine]* (Pravo 2018) (in Ukrainian).
4. Kudashkin A, *Voennaja sluzhba v Rossijskoj Federacii: teorija i praktika pravovogo regulirovanija [Military Service in the Russian Federation: Theory and Practice of Legal Regulation]* (Jurid centr Press 2003) (in Russian).

Dictionaries

5. *Ukrainskyi tlumachnyi slovnyk (tezaurus): 250 000 sliv [Ukrainian Explanatory Dictionary (Thesaurus): 250,000 Words]* (Busel V uklad i holov red, Perun 2016) (in Ukrainian).

Journal articles

6. Kovalev M, ‘Optimal’noe sootnoshenie formal’nogo i ocenochного v ugovnom zakone’ [‘Optimal Balance between the Formal and the Evaluative in Criminal Law’] (1973) 11 *Sovetskoe gosudarstvo i pravo* 68–74 (in Russian).
7. Panov N, ‘Ocenochnye ponjatija i ih primenenie v ugovnom prave’ [‘Evaluative Concepts and Their Use in Criminal Law’] (1976) 7 *Problemy socialisticheskoi zakonnosti* 99–106 (in Russian).
8. Frolov E i Piteckij V, ‘Garantii zakonnosti i ocenochnye ponjatija v ugovnom prave’ [‘Guarantees of Legality and Evaluative Concepts in Criminal Law’] (1979) 6 *Sovetskoe gosudarstvo i pravo* 87–91 (in Russian).
9. Kharytonov S, ‘Suspilna nebezpechnist yak oznaka viiskovykh zlochyniv’ [‘Public Danger as a Sign of Military Crimes’] (2016) 3 *Visnyk Vyschoi kvalifikatsiinoi komisii suddiv Ukrainy* 37–41 (in Ukrainian).

Thesis

10. Kharytonov S, ‘Viiskovi zlochyny: poniattia, systema ta problemy kvalifikatsii’ [‘Military Crimes: Concept, System and Qualification Issues’] (avtoref dys d-ra yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).

Sergiy Kharytonov

ENHANCEMENT OF MILITARY LAW AND ORDER
AND SELECTED ISSUES RELATING TO IMPROVEMENT
OF CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

ABSTRACT. Defense of Ukraine, protection of its sovereignty, inviolability and territorial integrity against aggressive encroachments, and ensuring of security of the State is the matter for the State, society and the entire people of Ukraine, as expressly enshrined in articles 17 and 65 of the Constitution of Ukraine. This activity of the State and society in general is the right of all entities existing in society and each of them individually, and at the same time it is consistent with their constitutional duty. This duty may reasonably be divided into the general one – that of the State, society and every citizen of Ukraine, and the special one, which is intrinsic to individual entities, namely: the Armed Forces of Ukraine (AFU), the Security Service of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the National Guards of Ukraine, the State Special Transport Service, the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine and other military formations created in accordance with laws of Ukraine. In their essence and interaction, these entities constitute the military organization of Ukraine.

To ensure appropriate functioning of the military organization and the fulfillment of the tasks assigned to it, the State creates a fundamental legal framework which defines a special legal regime with regard to the rights and obligations of structural units of this organization. The basis of the legal regime is military discipline and military law and order.

This legal regime is implemented through a system of appropriate means: organizational, economic, and legal ones. The latter include the means of regulation, under criminal law, of public relations in terms of criminal liability for military crimes, which are generally (specifically) preventive, educational and punitive in nature and have a significant role to play. It is criminal law protection of public relations in the area of military service that contributes to the existence of proper military discipline and law and order in military units, this being a prerequisite for combat capability of these units and also ensuring generally that the State has defense and security capability. Under modern conditions, when Ukraine is, in fact, in the midst of armed conflict, this significantly affects the situation with crime in various areas of the State's life, including in the AFU and other military formations created in accordance with legislation. The statistical data provided by the Prosecutor General's Office of Ukraine show that recently, since 2014, there has been an increase in the number of crimes against the established procedure of military service (military crimes), which undoubtedly has a negative impact on defense capability and national security of Ukraine, and the capability of Ukraine's military organization to respond adequately to any hostile acts by other States. Crimes against the military service procedure account for a significant share of the total crime rate in Ukraine. It is clear that if no measures are taken which can significantly affect military crime with a view to stabilizing the situation with military law and order and military discipline, this will create a considerable threat to national security of Ukraine.

The purpose of the article is to propose appropriate changes to the content of some articles of the current Criminal Code of Ukraine which establish criminal liability for military crimes.

KEYWORDS: military organization; military security; military crime; disobedience; significant harm; severe consequences.